

Hukuk Kliniği Çalışmaları

Aile İçi Şiddetle Mücadele Bağlamında Türkiye'deki Hukuk Fakülte- lerinde Alternatif Bir Eğitim Metodu Olabilir mi?

Olca KARACAN*

Aile içi şiddet, aile olarak nitelenen bir grubun güçlü üyelerinin, zorlamak, aşağılamak, cezalandırmak, güç gösterisinde bulunmak, öfke ve gerginlik boşaltmak vb. amaçlar için, zayıf üyelere yönelik her türlü şiddet içerikli davranıştır.¹ Aile içi şiddet toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorunu ile bağlantılı bir ayrımcılık biçimi ve insan hakkı ihlalidir.²

Aile İçi şiddetle mücadele araçlarından biri de hukuk olduğu için Amerika Birleşik Devletlerinde Hukuk eğitimi alan öğrencilerin bir bölümü aile içi şiddetle mücadele sürecine dâhil olmak için hukuk kliniklerinde eğitim görmektedirler. Biz de bu çalışmada hukuk klinikleri ve bu kliniklerin çalışma metotları hakkında bilgi verip; bizim ülkemizde de aile içi şiddetle mücadele bağlamında hukuk kliniği çalışmalarının alternatif bir eğitim metodu olup olamayacağı hususunda kanaatimizi belirteceğiz.

Türkiye’de çok az örneği bulunan hukuk klinikleri; özellikle ABD’de bir çok hukuk fakültesinde (Northwestern, Har-

vard, Yale, Tennessee vb...)³ ve bazı barolarda, fakültelerin ve baroların imkânları doğrultusunda hukuk eğitimi alan öğrencilerin teorik bilgilerini hukuk pratiğine uyarlamalarına katkıda bulunarak hem öğrencileri meslek hayatlarına hazırlamaya hem de karşılaştıkları hukuki sorunlar için hukukçulardan hukuki destek almaya maddi olanakları elvermeyen insanlara hukuki destek sağlamak için kurulmuş birimlerdir.⁴ Bu klinikler üniversite hocaları, öğrenciler ve avukatların bazı durumlar da diğer kamu görevlilerinin bazen de sivil toplum örgütlerinde çalışanların işbirliğine dayanmaktadır.⁵

Hukuk kliniği çalışmaları ABD’de avukatların müvekkillerini belli bir ücret karşılığında savunma ile yetinmeyip, maddi durumları iyi olmayan insanlara da hukuki destek sağlayarak toplumsal sorumluluk alma fikriyle bağlantılı olarak ortaya çıkmıştır.⁶ Bu klinikler her ne kadar avukatların toplumsal sorumlulukları olduğu fikriyle bağlantılı bir biçimde ortaya çıkmışsa da çoğunlukla hukuk eğitimi veren üniver-

* Çukurova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırma Görevlisi.

1 Mehmet Ali Uçar, *Aile İçi Şiddet ve Ailenin Korunması Yasası*, Yetkin Yay, Ankara, 2003, s. 95-99.

2 Gülriiz Uygur, “2006/17 Sayılı başbakanlık Genelgesi Işığında Kadına Yönelik Şiddeti Önlemeye Yönelik Devletin Ödevi”, *Birkaç Arpa Boyu- 21. Yüzyıl’a Giderken Türkiye’de Feminist Çalışmalar-Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan, Der. Serpil Sançar, Cilt 2, Koç Üniversitesi Yay, İstanbul, 2011.*

3 Willem V. Rowe, “Legal Clinics and Better Trained Lawyers-A Necessity”, *Illinois Law Review, Vol.9, 1917, no.9, s.591.*

4 Stephen Witzner, “The Law School Clinics: Legal Education in the Interest of Justice”, *Fordham Law Review, Vol. 70, 2002, s. 1933-1934.*

5 John S. Bradway, “The Beginning of the Legal Clinic of the University of Southern California”, *Southern California Law Review, s. 252-254.*

6 Tuğrul Arat, *Amerikan Hukuk Öğretiminde Case Method*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası Yay, Ankara, 1968.

sitelerin bünyelerinde veya bu üniversitelerle işbirliği içerisinde olan kuruluşlar tarafından oluşturulmuştur.⁷ Barolar genellikle hukuk kliniği çalışması yapan üniversitelerle işbirliği halindedir.⁸ Nadiren baroların kendilerine özgü hukuk klinikleri bulunmaktadır. Hukuk kliniği çalışmalarını avukatların toplumsal sorumluluğu ile doğrudan ilgili olmasına rağmen, bu çalışmalarını daha çok üniversiteler bünyesinde veya üniversitelerle işbirliği içerisindeki kuruluşlarda ortaya çıkması, hukuk eğitimi alan öğrencilerin daha nitelikli hukukçular olarak yetiştirilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır.⁹

Hukuk kliniklerinde hem öğrencilere gerçek hayatta yaşanan olayları ve o olaylarla bağlantılı kişileri ve ilişkileri analiz edip, hukuki mevzuatları, hukuk kurumlarını, hukuksal mekanizmaları eleştirel bir biçimde değerlendirmelerine yardımcı olunmaya çalışılmakta;¹⁰ hem de karşılaştıkları sorunlara yönelik hukuksal destek almaya maddi imkânları elvermeyen insanlara ne tür hukuksal destek verilebileceğine yönelik çözümler üretmelerine destek olunmaktadır.¹¹ Öğrencilerin maddi imkansızlıklar içerisindeki insanların sorunlarının çözümüne katkı sağlayabilecek,

kamu veya sivil toplum kuruluşlarıyla daha öğrenciyken işbirliği içerisinde girmelerini sağlanarak¹² mezun olduklarında da bu kurum veya kuruluşlarla işbirliğini kopartmadan hukukçuluk yapmaları sağlanmaktadır.¹³ Hatta öğrencilere üzerinde çalıştıkları konuların çeşitli boyutlarının hukuk etiği ile ilgili bağlantı kurmalarında yardımcı olunmaktadır.¹⁴ Onların toplumdaki eşitsizliklere ilişkin farkındalıklarının artırılmasına yardımcı olunarak; hukuk aracılığı ile eşitsizliklere müdahale imkânları üzerine düşündürerek, eşitsizliklere müdahale etme gereği duyan sorumluluk sahibi hukukçular olmalarına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.¹⁵ Elbette eşitsizlikler sadece hukuk aracılığıyla ortadan kaldırılamaz. Fakat toplumdaki eşitsizlikler karşı duyarlı hukukçuların yetiştirilmesi eşitsizlikle mücadele etmede ivme kazanılabilir.

Öğrencilere daha avukatlık stajına başlamadan hâkim, savcı, avukat vb. hukukçuların işlerini nasıl yaptıklarını öğrencilerin kendi gözleriyle görmesine olanak sağlayan bu kliniklerde¹⁶ öğrenciler yalnızca hukuk teorisine ait bilgilerini hukuk pratiğine aktarmakla kalmamakta;¹⁷ aynı zamanda klinik çalışması boyunca öğrendiklerinden hareketle hukuk teorisi üzerinde yeniden

7 Rowe, "Legal Clinics and Better Trained..." s.609.

8 Thomes F. Broden, "A Role for Law Schools in Office of Economic Opportunity's Legal Service Program", *Notre Dame Lawyer*, s. 899.

9 George S. Grossman, "Clinical Legal Education: History and Diagnosis", *Journal of Legal Education*, Vol.26, 1974, s. 186.

10 Broden, "A Role for Law Schools in Office..." s.899.

11 Rowe, "Legal Clinics and Better Trained..." s.597. Antonietta Serdillo Lopez, "Learning Through Service in a Clinical Setting: The Effect of Specialization on Social Justice and Skills Training", *Clinical Law Review*, Vol. 7, 2001, no.307, s.325.

12 Jacqueline St. Joan, "Building Bridges, Building Walls: Collobaration Between Lawyers and Social Workers in a Domestic Violence Clinic and Issues of Client Confidentiality", *Clinical Law Review*, Vol.7, no. 403. s.461.

13 Broden, "A Role for Law Schools in Office..." s.899.

14 Roger S. Haydock, "Clinical Legal Education: The History and Development of a Law Clinic", *Clinical Legal Education*, Vol.9, 1983, s. 120.

15 Broden, "A Role for Law Schools in Office..." s.899.

16 Haydock, "Clinical Legal Education..." s. 115.

düşünme fırsatını daha hukuk fakültesinden mezun olmadan evvel buldukları için öğrencilerin hukuk teorisine yönelik bilgileri de pekişmektedir.¹⁸ Ayrıca bu çalışmalarda öğrenciler müvekkillerin hayatlarının sadece önlerine getirdikleri davadan ibaret olmadığını, müvekkillerin önlerine getirdikleri davanın müvekkillerini yaşadıkları tek eşitsizlik olmadığını, sistematik hale gelmiş toplumsal eşitsizliklerin müvekkillerin yaşamlarına olan etkisini gözlemleyebilmektedirler. Bu kliniklerde toplumda yaşanan eşitsizliklerin bilinmeyen boyutları açığa çıktığından,¹⁹ eşitsizliklerin o güne kadar farkında olunamayan boyutlarını telafi edici hukuksal ve hukuk dışı önlemlere ilişkin çözüm üretilebilmek mümkün olmaktadır.²⁰ Ayrıca hukuk kliniklerinde eşitsizlikleri ortadan kaldırmada hukukun ne ölçüde etkili olduğu kadar ne ölçüde etkisiz olduğu da öğrenciler tarafından değerlendirilebilmektedir.²¹

Hukuk kliniklerinin özellikle de tek bir olguya yönelik çalışma yapan hukuk kliniklerinin, çalışma alanlarına özgü farklılıklara bağlı farklı hedefleri ve bu hedeflerin gerçekleştirilebilmek için farklı kurumsallaşmaları bulunmaktadır. Fakat öğrencilere sosyal adalet bilincini aşılacak ve mesleki beceri kazandırmak bu kliniklerin ortak amaçlarındanıdır.²² Hukuk klinikle-

rinin çalışma biçimleri, bu kliniklerin bağlı olduğu birimlere, bu çalışmaya ayrılan zamana, kliniklerin maddi imkânlarına,²³ bu çalışmaya katılımın gönüllü ya da zorunlu olmalarına, öğrencilerin ilgi alanlarına göre,²⁴ kliniklerde eğitim verecek kişilerin niteliklerine ve sayılarına,²⁵ bu kliniklerin her hangi bir olgu üzerinde uzmanlaşıp, uzmanlaşmadığına göre değişmektedir.²⁶ Fakat bu klinikler arasında sıraladığımız değişkenlerden kaynaklanan farklı çalışma biçimlerine rağmen yine de çalışma metodlarında kısmi benzerlikler rastlanabilmektedir. Bu kliniklerde deneyimli hocalar, asistanlar veya öğrencilerden nadiren de barolara bağlı kliniklerde çalışan avukatlardan hukuk kliniği çalışması yapacak öğrencilere danışmanlar belirlenerek,²⁷ bu danışmanlarca öncelikle klinik çalışmaya ayrılan süreyle örtüşecek biçimde klinik çalışması ile ilgili olarak seçilen olgunun hukuki boyutu ile ilgili olarak teorik bilgi ağırlıklı seminerler verilmektedir.²⁸ Ardından klinik öğrencileri ve danışmanları, klinik çalışması yapılacak olgu ile bağlantılı olarak hukuki yardıma ihtiyacı olanlarla nasıl görüşüleceğine dair plan hazırlayıp,²⁹ klinik öğrencilerine danışmanlarının doğrudan gözetiminde veya danışmanlarıyla zaman zaman irtibata geçerek hukuki yardıma ihtiyacı olanlarla görüşme yaptırılmaktadır.³⁰ Öğrencilerin görüşme yaptık-

17 Haydock, "Clinical Legal Education...", s.119.

18 Grossman, "Clinical Legal ...", s.171.

19 Broden, "A Role for Law Schools in Office...", s.899-902..

20 Lopez, "Learning Through Service...", s.325.

21 Witzner, "The Law School Clinics...", s.1934.

22 Lopez, "Learning Through Service...", s. 307.

23 Grossman, "Clinical Legal...", s. 182.

24 Stefan H. Krieger, "The Effect of Clinical Education on Law Student Reasoning: An Empirical Study", *William Mitchell Law Review*, Vol.35, 2008. No.1, s.397-398.

25 Broden, "A Role for Law Schools in Office...", s.904-905.

26 Lopez, "Learning Through Service...", s.308-309.

27 John Broadway, "What May Find Out About Law Students from Giving Them Clinical Training That We Do Not Find Out When We Give Them Casebook Training", *The American Law School Review*, s. 404-410.

28 Martin J. Anderson, Guy O. Komblum, "Clinical Legal Education: A Growing Reform", *Amerikan bar Association Jurnal*, Vol.57, 1971, s.592.

29 Lopez, "Learning Through Service...", s.312

ları kişilerin başından geçen olayları hem birbirleri ile hem de danışmanlarıyla zaman zaman bir araya gelerek görüşüp, değişik açılardan değerlendirmesine, en önemlisi bu olayların hukukla olan ilişkilerini kurmalarına yardımcı olunmaktadır.³¹Klinik çalışmalarda olanaklar elverdiği ölçüde klinik öğrencileri çalıştıkları olayın hukukla olan bağlantıları gösteren planlar hazırlamaya çalışmakta;³² bir sonraki aşamada daha önce hazırlamış oldukları planlardan yola çıkarak eğer yaptıkları görüşmede seçilen olaylar mahkeme önüne gidecek nitelikteyse, bu olaylarla ilgili olarak gölge dava dilekçeleri hazırlamaları istenilmektedir. Öğrenciler klinikleriyle işbirliği halinde olan avukatlarla da zaman zaman bir araya gelip, hatta klinik çalışması esnasında seçtikleri davaların mahkemede devam eden celseleri boyunca, duruşmaları bizzat izlemektedirler.³³ Hatta bazen öğrencilerinin seçtikleri olaylar mahkemenin önüne gitmişse, bu olaylarla ilgili öğrenciler tarafından gölge mahkeme kararı yazmaları dahi istenebilmektedir.³⁴ Eğer öğrencilerin karşılaştıkları olay mahkeme önüne gidecek bir olay değilse, olayın niteliğine göre yardıma muhtaç insanları sorunlarına çözüm bulabilecek kurum, kuruluş veya kişilere yönlendirmesine yardımcı olmaya çalışmaktadırlar.³⁵

Aile içi şiddetle ilgili hukuk kliniği çalışması yaparken gözden kaçırılmaması gerek bazı hususlar bulunmaktadır. Öncelikle aile içi şiddete maruz kalanların bunu niçin herkesle paylaşamayacağı, hukuksal destek aramakta niçin çekingen davranabileceği ve bu kişilerle görüşme

yapmanın herhangi bir müvekkille yapılan görüşmeden hangi yönlerden farklı olabileceği gibi konulara da klinik çalışması boyunca değinilmesi gerekmektedir.³⁶ Aile içi şiddet mağdurlarına yönelik görüşme planı hazırlanırken, aile içi şiddete maruz kalan kadınların, özellikle cinsel şiddet gören kadınların, boşanmak istemedikleri durumlarda, mağdurların görüşmeye fazla istekli olamayabilecekleri göz önüne alınarak mağdurlarla görüşme planı hazırlanmalıdır. Görüşme planı hazırlanırken hatta aile içi şiddet mağdurları ile görüşme yaparken de gerekirse sosyal hizmet uzmanlarından yardım alınması gerekebileceği de hesaba katılmalıdır. Klinik çalışması yapan öğrenciler görüşme yaptıkları kişilerin başından geçen olayları hem birbirleri ile hem de danışmanlarıyla zaman zaman bir araya gelerek görüşüp, değişik açılardan değerlendirip, bu olayların hukukla ilişkilerini kurmaya çalışabilirler. Fakat şiddete maruz kalmış insanlar özellikle şiddetine maruz kaldıkları kişi ile çoğu zaman aynı evi paylaşmak zorunda olmaları nedeniyle, başlarından geçen olayların herkes tarafından bilinmesini istemeyebilirler. Anlattıklarının gizli kalmasını isteyebilecekleri göz önüne alınmalıdır. Bu kişileri ifşa etmeyecek biçimde yaşadıkları olayları değerlendirip, bu olayların hukukla bağlantısı kurulmalıdır.³⁷

ABD’de hukuk klinikleri hukukun spesifik alanlarına yönelik olarak kurulmuştur. Fakat 1950’lerden sonra bu klinikler vergi hukuku, idare hukuku, iş hukuku vb. hukukun spesifik alanlarına göre kurum-sallaşmışlar veya göçmenler, aile içi şiddet

30 Haydock, “Clinical Legal Education...”, s.115.

31 Broden, “A Role for Law Schools in Office...”, s.900-901.

32 Krieger, “The Effect of Clinical Education ...”, s.360.

33 Broadway, “Building Bridges...” s.414-416.

34 Kevin R Johnson, Amogdo Perez, “Clinical Legal Education and the U.C. Davis Immigration Law Clinic: Putting Theory in to Practice”, *Practice in Theory*, *SMU Law Review*, Vol.51, s.1437-1440.

35 Joan “Building Bridges...” s.414-416.

36 Joan, “Building Bridges...”, 461.

mağdurları gibi zor şartlarda yaşayan insanların sıkıntılarına çözüm aramaya yoğunlaşmışlardır.³⁸ Fakat hukuk kliniği çalışmasında deneyim kazanmış bazı kişiler, hukuk kliniklerinin hukukun bazı alanlarına yönelik olarak spesifikleştirilmesinin öğrencilerin mesleki beceri kazanmaları ve toplumsal eşitsizlikleri fark etmeleri için yeterince elverişli olamayabileceğini öne sürmektedirler. Onlara göre hukuk kliniklerini spesifikleştirilmesi öğrencilerin beklenmedik problemlerle karşılaşma olanağını azaltmaktadır. Onlara göre öğrenciler öngörülemeyen sorunla çok fazla karşılaşmadıkları için, mezun olduktan sonraki meslek hayatlarında karşılarına gelecek olan müvekkillerin beklenmedik sorunlarına yaratıcı düşünerek anında çözüm üretme yeteneklerini geliştiremeyeceklerdir.³⁹ Ayrıca öğrenciler tek bir konudaki eşitsizliğe odaklanacakları için toplumsal düzendeki tüm eşitsizlikleri ve eşitsizliklerin iç içeliğini göremeyebileceklerdir.⁴⁰ Hatta ABD'deki geleneksel hukuk eğitimi de tümevarım metoduna dayalı olan parçadan içtihat analizi metodunun kendisi bile kalabalık sınıflarda iyi uygulanamaması, ilginçliğini çabuk yitirmesi, uzun zaman ve çok emek harcanmasına neden olması, başlangıç için çok zor olması, kamu hukukuna giren konularda yetersiz kalması, uygulamanın bütün gereklerinin öğretilememesi, hukukun kaynaklarından sadece birisi olan mahkeme kararlarıyla sınırlı olması, en önemlisi de, hukukun belli parçaları üzerinde yoğunlaşan öğrencilerin hukuku sistematik bir bütün olarak algılamaması bakımlarından eleştirilmektedir.⁴¹

ABD'deki hukuk eğitiminin başlıca metodu olan içtihat analizi metodu ve bu metodun destekleyici bir eğitim metodu olan hukuk kliniği metoduna yönelik eleştiriler dikkate değerdir. Fakat bizim ülkemizde hukuk eğitimi, hukuku sistematik biçimde, ilkeleriyle, kurallarıyla, kavramlarıyla öğrencilere kavratmayı amaçlayan takrir (anlatım) metoduna dayanmaktadır.⁴² Bu metod öğrencilerin doktrinleri, hukuk kurumlarının kapsam ve sınırlarını hatta birbirleri ile ilişkilerini kavramasını sağlamaktadır.⁴³

Türkiye'de hukuk eğitiminde takrir metodunun kullanılıyor olması, hukuk kliniği çalışmaları yapılmasının önemini göstermektedir. Zira böylece hukuk eğitiminin uygulamadan uzak olan yönü azaltılabilecektir. Ayrıca aile içi şiddetin de çok yoğun olarak yaşandığı ülkemizde aile içi şiddetle mücadelede bu tür şiddet hakkında farkındalığı yüksek hukukçulara olan ihtiyaç göz önüne alındığında, hukuk fakültelerinde hukuk kliniği çalışmaları yapılmasının uygun olduğu belirtilebilir.

37 Joan, "Building Bridges...", 403.

38 Anderson-Komblum, "Clinical Legal Education...", s.593.

39 Lopez, "Learning Through Service...", s.307.

40 Lopez, "Learning Through Service...", s.311-317.

41 Arat, Amerikan Hukuk..., s.38-49..

42 Arat, Amerikan Hukuk..., s.2.

43 Arat, Amerikan Hukuk..., s.38

KAYNAKÇA

- Mehmet Ali Uçar, Aile İçi Şiddet ve Ailenin Korunması Yasası, Yetkin Yay, Ankara, 2003.
- Gülriz Uygur, “2006/17 Sayılı Başbakanlık Genelgesi Işığında Kadına Yönelik Şiddeti Önlemeye Yönelik Devletin Ödevi”, Birkaç Arpa Boyu- 21. Yüzyıl’a Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar-Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan, Der. Serpil Sancar, Cilt 2, Koç Üniversitesi Yay, İstanbul, 2011.
- Williem V. Rowe, “Legal Clinics and Better Trained Lawyers-A Necessity”, Illinois Law Review, Vol.9, 1917, no.9, s.591.
- Stephen Witzner, “The Law School Clinics: Legal Education in the Interest of Justice”, Fordham Law Review, Vol. 70, 2002.
- John S. Bradway, “The Beginning of the Legal Clinic of the University of Southern California”, Southern California Law Review.
- Tuğrul Arat, Amerikan Hukuk Öğretiminde Case Method, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası Yay, Ankara, 1968.
- Thomes F Broden, “A Role for Law Schools in Office of Economic Opportunity’s Legal Service Program”, Notre Dame Lawyer.
- George S. Grossman, “Clinical Legal Education: History and Diagnosis”, Journal of Legal Education, Vol.26, 1974.
- Antonietta Serdillo Lopez, “Learning Through Service in a Clinical Setting: The Effect of Specialization on Social Justice and Skills Training”, Clinical Law Review, Vol. 7, 2001, no.307.
- Jacqueline St Joan, “**Building Bridges, Building Walls: Collobaration Between Lawyers and Social Workers in a Domestic Violence Clinic and Issues of Client Confidentiality**”, Clinical Law Review, Vol.7, .no.403.
- Roger S. Haydock, “Clinical Legal Education: The History and Development of a Law Clinic”, Clinical Legal Educaton, Vol.9, 1983.